

УДК 378.14

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК ОСНОВА ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТА

Беляєв С.Б.

У статті розглядаються питання забезпечення технологічної підготовки студента. На основі аналізу складових технологічної підготовки доводиться необхідність визначення у якості її основи самостійної роботи.

Ключові слова: технологічна підготовка, самостійна робота, професійна педагогічна підготовка.

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА КАК ОСНОВА ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТА

Беляев С.Б.

В статье рассматриваются вопросы обеспечения технологической подготовки студента. На основе анализа составляющих технологической подготовки приводится обоснование необходимости рассматривать в качестве ее основы самостоятельную работу.

Ключевые слова: технологическая подготовка, самостоятельная работа, профессиональная педагогическая подготовка.

INDEPENDENT WORK AS BASIS OF TECHNOLOGICAL PREPARATION OF THE STUDENT

Belyaev S.

The questions of ensuring technological preparation of the student are considered in article. The leader is the idea to consider independent work as a basis of technological preparation of the student. To these conclusions leads the analysis of components of technological preparation.

Keywords: technological preparation, independent work, professional pedagogical training.

Особливістю сучасної системи вимог до професійної підготовки вчителя є забезпечення готовності до застосування нових педагогічних технологій. Історія їх виникнення, методичні прийоми упровадження та межі застосування поступово розширюють зміст професійної педагогічної підготовки, що призводить до виділення у якості її складової технологічної підготовки. У зв'язку і цим виникає об'єктивна потреба визначити практичні шляхи реалізації технологічної підготовки вчителя в умовах вищого педагогічного навчального закладу. **Метою статті** є визначення ролі самостійної роботи у процесі технологічної підготовки майбутнього вчителя.

Аналіз змісту та основних характеристик технологічної підготовки вказують на доцільність вивчення особливостей організації навчальної діяльності студента в умовах вищого педагогічного навчального закладу у контексті можливостей забезпечення готовності до моделювання елементів освітніх технологій, удосконалення відомих підходів щодо упровадження передових технологій навчання та виховання з метою розв'язання традиційних та нових завдань. Історія розвитку технологічного підходу в освіті, а також зміст технологічної підготовки однозначно вказують на потребу використовувати у якості методологічної основи вивчення зазначеного питання системного підходу (С.І. Архангельський, І.В. Блауберг, Б.З. Вульфо́ва, М.А. Данілова, Ф.Ф. Корольова, А.Т. Куракіна, Л.І. Новікова, А.М. Саранова), що дає можливість розглядати студента у якості компонента педагогічної системи, який вступає у неперервну взаємодію з іншими її компонентами і у такий спосіб моделювати умови успішного досягнення запланованого результату.

У той же час специфіка місту технологічної підготовки вказує на доцільність вибору у якості методологічної основи також діяльнісного підходу (А.В. Брушлинський, Г.В. Габай, В.В. Давидов, В.С. Ледньов, О.М. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн, Д.І. Фельдштейн). На це вказує інтеграція навчальної та виробничої (професійно) діяльності, що передбачає занурення майбутнього фахівця у спеціально імітовані, наближені до реальності ситуації, які дають можливість розкрити суть професійної діяльності, створюють сприятливі умови для набуття умінь вирішувати професійні задачі. У дисертаційному дослідженні

Т.Л. Камози [2] зазначене занурення позначається як процес загальнопрофесійної підготовки.

У контексті нашого дослідження виникає потреба у конкретизації характеру навчальної діяльності студента в умовах вищого педагогічного навчального закладу. Ми виходили із міркувань, що зазначена інтеграція навчальної та виробничої діяльності нашаровує специфіку поетапного вирішення професійних завдань у вигляді педагогічних задач. Індивідуальний підхід у вирішенні спектру професійних педагогічних завдань, а також відсутність можливості створення уніфікованих поведінкових моделей вказує на принципову ознаку професійної педагогічної діяльності – вона має набувати неповторного індивідуального характеру і бути спрямованою на формування системи індивідуальних систематизованих знань, що конкретизуються у специфічному наборі умінь виконувати традиційні (типові) та нові завдання професійної педагогічної діяльності. Таким чином, вимоги до результатів навчальної діяльності свідчать, що її провідною ознакою має бути самостійність включення студента у процес опанування знаннями.

У процесі фахової підготовки самостійна діяльність є ключовим елементом. Загальні уявлення про суть самостійної роботи залишаються актуальними і у контексті визначення у якості її результату техно-логічної підготовки. До її характеристичних складових належить уміння користуватись методологією системного підходу у процесі виконання професійних педагогічних задач шляхом відбору та запровадження відомих освітніх технологій. Зазначене уміння є специфічним з огляду на характер включення суб'єкта діяльності у процес вибору освітньої технології, оскільки базується у першу чергу на ґрунтовному аналізі умов професійної діяльності, розумінні об'єктивної можливості вибору стратегії із кількох можливих варіантів і реалізації власного задуму на основі деталізованого вивчення особливостей педагогічної системи із наступним оптимальним поєднанням відомих елементів освітніх технологій у продуктивну конфігурацію.

Наявність значної кількості потенційно продуктивних варіантів розв'язання системи педагогічних задач об'єктивно унеможливує створення системи типових шаблонних дій, що свідчить про

перманентно самостійний характер пошуку та прийняття педагогічних рішень. Відтак, методологія системного підходу у якості об'єкту вивчення вимагає самостійної навчальної діяльності під час вивчення відповідних змістовних модулів.

Інша складова технологічної підготовки пов'язана із наявністю умінь розробляти власну систему методичних прийомів упровадження відомих освітніх технологій. Вона обумовлюється традиційно фіксованими у процесі тиражування відомих освітніх технологій закономірностями часткової невідповідності реальних результатів очікуваним, якщо в основу покласти копіювання із значною долею відповідності методичного комплексу досвідченого фахівця вчителем-початківцем. За таких умов акцент переноситься з питання організації продуктивної взаємодії між учасниками педагогічного спілкування на зовнішні елементи, що у сукупності складають уявлення про характер викладання. Для кожного вчителя притаманним є власний комплекс психофізичних властивостей, що традиційно позначається педагогічною майстерністю і визначається власними зовнішніми даними, характером та манерою спілкування, ерудицією, здатністю до імпровізації. Відтак, формування власного комплексу методичних прийомів щодо упровадження нових педагогічних технологій стає об'єктивною необхідністю і може бути реалізованим лише під час самостійно навчальної діяльності.

Наявність умінь комбінувати проникаючі елементи освітніх технологій, як складова технологічної підготовки, потребує спеціально організованої самостійної діяльності, у ході якої відбувається ознайомлення і можливістю модернізації та удосконалення відомих ефективних авторських освітніх технологій виходячи із об'єктивно нових умов їх упровадження і на цій основі здобуття індивідуального досвіду створення незвичних комбінацій елементів освітніх технологій, що у своїй структурі матимуть відомі прототипи, але їх упровадження дозволить вирішувати принципово нові педагогічні завдання. У даному контексті самостійна навчальна діяльність стає єдиним ефективним шляхом забезпечення формування зазначеної системи умінь.

Наступна складова технологічної підготовки, що характеризується сформованою системою умінь конструювати радикальні інноваційні технології та основі знань суті технологічного підходу в освіті, як нової продуктивної методології науки, вказує на доцільність перегляду традиційної системи навчання із домінуванням в ній комплексу пояснювально-ілюстративних методів з позиції її можливостей забезпечити комплексне сприйняття інформації із наступним продуктивним її використанням на творчому рівні. Формуванні системи зазначених дій можливе лише у якості результату самостійної продуктивної діяльності з пошуку нових прийомів та підходів, що об'єднуються методологією системного підходу і можуть бути позначеними у якості радикальних нововведень у формі педагогічної технології.

У ході дослідження ми дійшли висновку, що оволодіння методологією системного підходу на рівні теоретичного його сприйняття має також відбуватись у самостійній навчальній діяльності студента. Це обумовлюється метою вивчення методології системного підходу, яка полягає у формуванні у студента принципово нових поглядів щодо можливостей продуктивної організації освітнього процесу, що заперечує усталені шаблони, характеризується відкритістю для всього нового із одночасним об'єктивним оцінюванням його потенційних можливостей і обґрунтованого прийняття відповідних педагогічних рішень.

Роль та місце самостійної навчальної діяльності у формуванні особистості розкрито у працях Б.Г. Ананьєва, Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна, Н.Ф. Талізіної, Л.М. Фрідмана, а у контексті нашого дослідження цінність представляють також роботи, в яких послідовно розкриваються питання формування умінь самостійної навчальної діяльності та принципові можливості самостійної навчальної діяльності щодо підвищення якості освітнього процесу (М.О. Данілов, І.А. Зимня, Т.І. Ільїна, І.Я. Лернер, Б.Ф. Ломов, Н.А. Менчинська).

Вивчення суті самостійної навчальної діяльності показує, що традиційно її розглядають «як одну із форм навчання, при якій студент без допомоги викладача оволодіває навчальним матеріалом як у процесі

аудиторних, так і позааудиторних занять: вона сприяє розвитку таких якостей, як самоорганізація і самоконтроль, розвитку мислення, творчому підходу до питань, що вирішуються, самостійному пошуку і запам'ятовуванню інформації, що значно підвищує ефективність навчання» (О.А. Жерновникова [1, с. 12]).

Організація самостійної роботи студентів розглядається у педагогічній науці як важлива умова створення цілісної системи підготовки висококваліфікованих працівників. Одночасно її вважають зовнішньою умовою розвитку самостійності студента [3].

У загальному вигляді самостійна робота студента включає:

- уміння планувати свою діяльність (визначати цілі та шляхи їх досягнення);

- уміння об'єднувати свої ресурси та спрямовувати їх на досягнення поставлених завдань;

- уміння керувати своєю діяльністю, що передбачає наявність умінь самоконтролю і корекції своєї діяльності у процесі безпосереднього виконання поставлених завдань.

У порівнянні із традиційними поглядами на самостійну роботу, як на інструмент для розвитку самостійності особистості, в умовах організації навчання у вищій школі самостійна робота набуває іншого значення. За нових підходів вона стає основним інструментом професійного зростання та самовдосконалення особистості, а у зв'язку із конкретизацією необхідності забезпечення технологічної підготовки у якості одного із завдань професійної підготовки в умовах вищого педагогічного навчального закладу її актуальність істотно зростає. Вона стає необхідною умовою для формування системи теоретично-методологічних знань та практичних умінь свідомо використовувати зазначені теоретичні знання, оскільки полем їх використання стає весь спектр нетипових педагогічних ситуацій у розрізі традиційних завдань педагогічної діяльності та система нових задач, що потребують нових педагогічних підходів.

Об'єктивний аналіз закономірностей організації лекційно-семінарської системи вказує на залежність продуктивності навчання від рівня його самостійності, а у проблемному полі забезпечення технологічної підготовки в умовах навчання у вищому педагогічному

навчальному закладі переконує у необхідності забезпечення самостійного характеру включення у навчальні дії, як обов'язкової умови досягнення позитивного результату. Аналіз складових на рівні сформованих умінь, що розкривають зміст технологічної підготовки, підсилюється специфічними складовими, що розкривають теоретичне наповнення технологічної підготовки вчителя як нового феномену. Так, вивчення сукупності теоретико-методологічних підвалин організації навчального процесу з позиції врахування закономірностей його функціонування, що розкриті у положеннях системного підходу і радикально відрізняються від традиційних суб'єктно-діяльнісних наукових теорій, потребують детального самостійного опрацювання. На це вказують два принципових моменти.

По-перше, складність наукової теорії потребує забезпечення реалізації принципу індивідуалізації навчання, оскільки повноцінне її усвідомлення потребує в кожному окремому випадку індивідуального бюджету часу, рівня складності викладу основних положень.

По-друге, знання теорії системного підходу мають цінність у світлі можливості їх продуктивного використання для пояснення функціонування цілісної педагогічної системи. Розуміння закономірностей функціонування педагогічної системи створює підґрунтя для побудування пояснення еволюційним процесам наукових теорій, що знаходили практичне застосування у вигляді різного роду інновацій. У зв'язку із виникненням нових можливостей для аналізу та пояснення традиційно незрозумілих причинно-наслідкових зв'язків у функціонуванні педагогічної системи, що з'являються із появою системного підходу, знання нової методології мають бути продуктом самостійної навчальної діяльності.

Результатом аналітико-синтетичної діяльності із вивчення теоретичних основ системного підходу в освіті має стати достатня наукова база для самостійного пояснення студентом особливостей виникнення, удосконалення та модернізації освітніх технологій у ретроспективному огляді, а також окреслення перспективних напрямів розвитку освітніх технологій урахуовуючи сучасні вимоги до якості підготовки випускника педагогічної системи та нормативно-правового поля її функціонування.

Однозначність висновків про необхідність організації самостійної навчальної діяльності у контексті забезпечення технологічної підготовки переконує у необхідності виділити її види. З цією метою звернемось до позицій провідних науковців щодо класифікації видів самостійної навчальної діяльності, а також загальних особливостей організації навчання. З'ясовано, що навчальний процес у вищих навчальних закладах має ряд особливих рис:

1. Безпосередньою метою його організації є опанування комплексом необхідних знань та розвиток умінь, що позначаються в освітньо-кваліфікаційній характеристиці підготовки фахівця певної спеціальності. Прогалини у знаннях знижують якість загальної та професійної підготовки. Під час професійної діяльності це призведе до зниження якості виконання посадових обов'язків. У разі забезпечення технологічної підготовки прогалини у знаннях унеможливають інноваційну педагогічну діяльність із упровадження нових педагогічних технологій.

2. Зміст освіти виключає механічне запам'ятовування, оскільки професійна підготовка передбачає накопичення педагогічних, психологічних, методичних знань з наступним застосуванням їх як цілісної системи. У контексті нашого дослідження результатом навчання у вищому педагогічному навчальному закладі має стати сформований індивідуальний комплекс методичних прийомів, що дозволить варіювати відомі прийоми утворюючи у такий спосіб їх нові комбінації, що з позиції реалізації системного підходу до організації навчального процесу отримуватимуть статус нових педагогічних технологій.

3. Особливістю професійної діяльності є зіткнення з непередбачуваними, нетиповими задачами професійної діяльності. Виникає актуальна потреба у вихованні у студента ініціативності та творчості й на цій основі готовності до виконання професійних обов'язків також і у нетипових ситуаціях. Дана особливість професійної підготовки вказує на цінність та необхідність забезпечення студента вміннями та навичками самоосвіти упродовж життя.

Зазначені особливості є підвалиною для включення у навчальний процес вищих навчальних закладів системи робіт для самостійного розв'язання, що обумовлюється різним їхнім призначенням. У зв'язку

із цим виникає питання щодо класифікації самостійних робіт на основі об'єктивних критеріїв та ознак. У науково-педагогічній літературі не представлено одноставної думки щодо розв'язання цього питання, а тому різними авторами самостійні роботи розподіляються по окремих групах за різними ознаками. Традиційно науковці звертаються до виділення умовних етапів набуття знань умінь та навичок (роботи з набуття знань; самостійні роботи з формування умінь та навичок; завдання щодо практичного використання знань; їх закріплення, а також роботи з перевірки знань, умінь та навичок); місця їх проведення (аудиторні та позааудиторні); форми проведення (усні, письмові, графічні, практичні) тощо. У своєму дослідженні ми користувались запропонованою А.В. Усовою [4, 5] класифікацією самостійних робіт за дидактичною метою.

Першим видом у цій класифікації є роботи, що спрямовані на здобуття нових знань та оволодіння вміннями здобувати знання. В умовах вищого педагогічного навчального закладу пошуково-аналітична діяльність має достатньо простору для упровадження у разі, якщо її метою є формування відповідних умінь опрацювати інформацію. У процесі організації технологічної підготовки дії щодо пошуку, обробки та узагальнення інформації набувають принципово нового характеру. Їх призначенням стає забезпечення використання сучасних надбань педагогічної науки, інноваційна педагогічна діяльність тощо.

Традиційно оволодіння новими знаннями й набуття умінь самостійно здобувати знання передбачається шляхом залучення до таких самостійних робіт, як-от: робота з підручниками, навчальними та методичними посібниками, науковими та періодичними виданнями; виконання спостережень й дослідів; виконання робіт аналітичного характеру. Під час виконання перелічених робіт суб'єкт має виконати послідовні дії пошуку, сприйняття, аналізу та фіксації даних з різних джерел інформації. Об'єктивно такий вид діяльності є посилюючим, хоча певне гальмування процесу та можливі утруднення виникають переважно у зв'язку із відсутністю досвіду самостійної роботи. Відтак, метою самостійних робіт першої групи (поряд із прямою дидактичною метою) є забезпечення повноцінного набуття умінь працювати із текстом підручника чи будь-яким іншим джерелом інформації, виконува-

ти цілеспрямовані спостереження, аналізувати теорії, встановлювати взаємозалежності й взаємозв'язки.

Забезпечення технологічної підготовки послідовно має проходити етапи ознайомлення із методологією системного підходу, опанування прийомами його реалізації, використання системи знань та умінь на продуктивному рівні з метою удосконалення та модернізації вже відомих освітніх технологій та пошуку нових нестандартних педагогічних рішень. Перший тип самостійних робіт має забезпечити накопичення достатньої теоретичної бази з питань виникнення та розвитку системного підходу, як нової методології науки. У зв'язку із цим корисним, на наш погляд, є вивчення зазначеного питання на міждисциплінарному рівні, що дасть можливість досягнути витоків, етапи розвитку й потенційні можливості зазначеного підходу.

Другий вид самостійних робіт об'єднує такі, що мають метою закріплення і уточнення знань. До них традиційно відносять спеціальні вправи з уточнення й виокремлення ознак понять. Під час виконання таких вправ завданням визначається пошук певної інформації за конкретними ознаками, або розподіл знайдених ознак на суттєві й другорядні. До самостійних робіт цієї групи належать: робота з підручником, розв'язання задач, збирання й класифікація тематичного матеріалу.

У ході семінарсько-практичних занять зручним об'єктом зазначених дій стає аналіз історії розвитку педагогічної думки із її неоднозначними підходами й трактуваннями особливостей процесів розвитку, формування особистості, закономірностей організації навчального процесу, вибору форм та методів навчання, відбору змісту освіти тощо. Використання різних методологічних основ у різні часи розкриває багатоманітність наукових поглядів на один процес (явище) і таку ж кількість наслідків, що знаходить втілення у традиційних показниках якості функціонування педагогічної системи. Одночасно із цим використання системного підходу, що має метою ретроспективний аналіз історії розвитку педагогічної думки на прикладі її наслідків коригування функціонування педагогічної системи, дозволяє на достатньому рівні оволодіти новою методологією й підготуватись до продуктивних дій з прогнозування перспектив розвитку національної системи освіти. Аналіз історичних фактів, що належать до різних етапів розвитку

педагогічної науки і практики з позиції системного підходу дозволить студентові опанувати його інструментарієм, створити власну наукову хронологію еволюції науково-педагогічної думки.

Третій вид самостійних робіт спрямований на здобуття умінь застосовувати знання під час розв'язання навчальних і практичних задач. Їх призначенням є перевірка розуміння суті явищ, умінь орієнтуватись у правилах, закономірностях, а головне – набуття на цій основі умінь свідомо й доцільно користуватись отриманими теоретичними знаннями у безпосередній професійній діяльності. В умовах вищого педагогічного навчального закладу з метою забезпечення технологічної підготовки зазначений вид самостійних робіт повинен мати змістом опанування прийомами упровадження передових освітніх технологій. З цією метою у ході практичних занять і підготовки до проходження різних видів практики відбувається розробка, упровадження та аналіз результатів використання окремих елементів освітніх технологій, прийомів їх упровадження у конкретизованих умовах організації навчання з різних предметів змісту освіти загальноосвітньої школи.

Наступний вид об'єднує самостійні роботи, призначенням яких є формування умінь застосовувати знання у нових умовах, у нестандартних ситуаціях. У ході виконання зазначеної групи самостійних робіт передбачається у тому числі модернізація та удосконалення освітніх технологій виходячи із об'єктивних умов їх застосування, які у порівнянні із прототипом, є новими, де перенесення методичних прийомів не забезпечує виконання нових задач без адекватного їх налаштування на конкретизовані умови застосування.

Висновок. Забезпечення технологічної підготовки в умовах вищого педагогічного навчального закладу вимагає організації самостійної навчальної діяльності у відповідності до виділених її складових та системи очікуваних умінь розробляти і упроваджувати в освітній процес нових педагогічних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жерновникова О.А. Дидактичні умови стимулювання самостійної навчальної діяльності студентів медичного коледжу. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. / О.А. Жерновнікова – Харків, 2009, – 219 с.
2. Камоза Т.Л. Концепция общепрофессиональной подготовки бакалавра. : автореф. дис. доктора пед. наук: 13.00.08 теория и методика профессионального образования / Татьяна Леонтьевна Камоза – Чита, 2010. – 42 с.
3. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение: Учеб. Пособие. / Виталий Андреевич Козаков – К.: Вища шк., 1990. – 248 с.
4. Усова А.В. Вологодская З.А. Самостоятельная работа учащихся по физике в средней школе. / А.В. Усова, З.А Вологодская. – М.: Просвещение, 1981 – 158 с.
5. Усова А.В., Завьялов В.В. Самостоятельная работа учащихся в процессе изучения физики: Методическое пособие. / А.В. Усова, В.В. Завьялов. –М.: Высш. шк., 1984 – 96 с.